

Rein Veidemann (TLÜ EHI professor)

Kuidas ületada Eesti poliitilises elus ja avalikus ruumis (meedias) kultuuri käsitlemine «tiluliluna» (sellise hoiaku olemasolu nentis Jaak Allik) ehk kõrgemalt-kaunimalt väljendatuna, kuidas Eesti kultuuripoliitika peaks toetama põhiseaduse preambulis sõnastatud Eesti riigi mõtet olla eesti keele ja kultuuri säilimise ja arendamise tagatis?

Just sel eesmärgil kogunes reedel ja laupäeval Haapsalus Eesti Kultuuri Koja mõtetalgutele sadakond koja liiget, alates loomeliitude juhtkondadest ja lõpetades kultuuriteenindajate (raamatukoguhoidjate, muuseumitöötajate jt) esindustega.

Haapsalu kultuurifoorum oli kutsutud sisse juhutama 2013. aasta suvel riigikogus vastuvõtmiseks kavandatava «Kultuur 2020» programmi väljatöötamist ja kokkukirjutamist.

Juhtlõnga nii foorumile endale kui ka sellele järgnevatele arutlustele andis president Toomas Hendrik Ilves kõnega «Vaimse julgeoleku põhiküsimus». Selle üheks moraaliks oli üleskutse loobuda Eestis seni toimivast võimu ja vaimu vastandamisest, nii nagu see kõlab Betti Alveri 1940. aastal kuulsaks kirjutatud luuleridades «... nüüd vaim on vardas ja väntab härg».

Kultuuri kui opositsiooni roll on olnud mõistetav 1930ndate lõpu vaikival ajastul ja kogu Nõukogude okupatsiooni ajal. Nüüd on see aga pigem «õpitud kalduvus», mis ei saa olla edasiviiv.

Nõnda küsibki Ilves, kas kultuuriloojad tõlgendavad oma positsiooni ühiskonnas platonlikult (à la «ainult filosoofid on võimelised juhtima rahvast ja tõlgendama kunsti») või on nad nagu tõerääkija Cassandra, kelle õnnetus oli see, et teda ei võetud kunagi kuulda, või on nende rolliks olla hoopis «rassi tundlad» (Ilves viitab siinkohal Ezra Poundile)?

Vastusest neile küsimustele sõltub nii loojate kui ka kultuuris vastuvõtjatena osalejate enesetunne.

Presidendi arvates saab kultuuripoliitika põhineda erakondlikest eelistustest kõrgemale tõusval ühiskondlikul leppel. Ta tõi näiteks juutide ajaloo, kus rahva päästis toora – kultuuri põhitekstide kogumi. «Rahva päästab kadumisest looming, mitte asjad,» kinnitas Ilves ja soovis, et selline arusaam saadaks ka riigi kultuuripoliitikat. Tema enda huvi ja ehk panuski sellesse oleks keeleloome ja eesti kultuuri suhestamine Euroopa ja maailmakultuuriga.

Ühiskondlik lepe veel kaugel

Et aga ühiskondlikust leppest kultuuripoliitikas seistakse veel üsna kaugel, sellest andis märku kultuurifoorumi poliitikute paneel, milles osalesid riigikogu liikmed Mailis Reps, Liisa Pakosta, Jaak Allik ja kultuuriminister Rein Lang. Meediaühiskonnas, milles elatakse «pealkirjade elu» (vt ka siinse artikli pealkirja!), mis tähelepanu tõmbamiseks rõhutab vastuolusid ja erinevaid nišše, on kokkulepped visad sündima, arvas Lang.

Erakondade programmides on ka oma kultuuriosa, aga neid ei vaevuta lugema, arvamused kujundatakse pealkirjade ja kommentaaride põhjal. Kuigi ministri meelest on kultuurile eraldatav raha ühe inimese kohta suhtes SKTga üks Euroopa Liidu kõrgemaid (Lang viitas siinkohal OECD raportile, mille järelduste eksitavusele omakorda on viidanud Jaak Allik), tuleb olemasolevat rahagi siiski mõistlikult jagada. Minister rõhutas mõõdikute ja institutsionaalse reformi vajalikkust kultuuris. Enne seda vajatakse aga värskemaid kultuuritarbimise uuringuid ja minister lubas, et need lähiajal ka tellitakse.

Ootuspäraselt jõudsid väitlejad riigi eelarve kujunemise ja selle jaotamise juurde. «Vähem

makse, rohkem isiklikku vastutust,» kõlas minister Langi seisukoht. Üllatav oli kuulda, et selle näitlikustamiseks toodi eestlaste sarnasus ameeriklastega: ka neid iseloomustavat viha valitsuse ja maksude vastu.

Jaak Allik seevastu, toetudes SDE programmile ja viidates ühtlasi president Ilvese kõnele (kultuur on vaimse julgeoleku küsimus), leidis, et kultuuri prioriteetsus (sh ka riigieelarves) on riigi seisukohalt eksistentsiaalne probleem. Kui on paika pandud prioriteedid, siis tuleb leida raha. Ja kui olemasolevast ei piisa, siis tuleb muuta maksupoliitikat.

Allik tõi näite ka riigikogus arutlusel oleva 2012. aasta riigieelarve proportsioonidest, milles riigikaitsele minevad kulutused ületavad selgelt presidendi lansseeritud «vaimse julgeoleku» tagamisele mõeldud kulutusi.

Ei taha jääda lobisema

Programmiline oli kultuurikoja juhatuse liikme Mart Meri sõnavõtt. Me ei taha jääda lobisema selle üle, kas üks või teine valitsus on a priori loll, kinnitas Meri. Nagu ei taheta leppida ka dogmaga, et esmalt raha ja siis vaatame, kuidas seda jagada. Kultuur on vaimse julgeoleku tööriist. Eesti kultuur pole eneseõigustus, vaid pinnase loomine andekuse esiletõusuks.

Meri visandas ka uue kultuuripoliitika põhisuundade struktuuri, mis erineb riigikogus 1998. aastal ühehäälselt vastu võetud dokumendist. Uus struktuur on keerulisem ja ambitsioonikas. See eeldab kogu kultuuriüldsuse kaasamist. Valdcondlikud eestvedajad loodetakse leida juba detsembris. Töörühmad esitavad mais 2012 oma tulemused kultuurikojale. Järgmise aasta sügiseks loodetakse valmis saada terviktekst, mis seejärel saadetakse arutamiseks ja vastuvõtmiseks riigikogule.

Mis on kõige selle eelduseks, küsis Meri oma kõne lõpetuseks. Selleks on silmsideme olemasolu. Silmsideme püsimit (ja taastamist, kui seda seni pole olnud) eesti ühiskonnas ja kultuuris, võimu ja vaimu vahel tulekski soovida nii Eesti Kultuuri Kojale kui ka kõigile teistele, kellele eesti kultuur igapäevaselt korda läheb.

Kultuur 2020

Tee programmini «Kultuur 2020»

- Haapsalu kultuurifoorum 11.-12. november 2011
- Dokumendi eelvaate tööversiooni arutelu
- Valdkondlike tööruhmade arutelud detsember 21011 – mai 2012
- «Kultuur 2020» tervikteksti valmimine september 2012
- Loovutamine riigikogule jaanuaris 2013